

De taal van de twijfel

(In de serie 'Job spreekt met God', n.a.v. het boek "Job" van Walter Vogels)

15 juni 2014

Ineke Bakker en Cock Verdonk

Begroeting en licht

Wij verdiepen ons vandaag in de twijfel van Job. Herkennen wij ons in zijn twijfel? Liever had Job niet geleefd dan zo te lijden. Hij vraagt zich af waarom? En zoekt naar nieuwe antwoorden.

Wat kunnen wij leren van Job vandaag? Laten wij de woorden die wij hier horen tot ons doordringen en het licht daarvan over ons laten schijnen. Daartoe ontsteken wij symbolisch deze kaarsen.

Waar het over gaat

Vandaag vervolgen wij onze weg met Job. Job, mens als wij. Vorige maand zijn we begonnen met de taal van het zwijgen: we stonden stil – soms ook letterlijk – bij de ramspoed die Job trof en bij het lijden van de wereld. Woorden schoten tekort. Job en zijn vrienden deden er het zwijgen toe.

Vandaag klinkt de vertwijfelde roep van het 'waarom?'.

We zullen lezen en horen hoe Job de stilte doorbreekt en zich vol twijfel afvraagt: waarom? Waarom, God? Waarom treft hem, de onschuldige, zoveel leed? En die vraag, die twijfel, kennen we die niet allemaal? Job gaat op zoek naar nieuwe antwoorden, hij wil begrijpen.... En zal misschien wel tot zijn verrassing ontdekken dat hij dan uitkomt bij de taal van het gebed. Maar dat is het thema van de derde en laatste viering in deze serie over Job spreekt met God.

Vandaag gaat het over de taal van de twijfel, de existentiële twijfel van een mens: waarom laat God toe dat mensen, onschuldige mensen, rechtvaardige mensen, zo zwaar getroffen worden door ramspoed en lijden, door ziekte en voortijdige dood? Waarom?

Lezingen (vertaling van Walter Vogels):

Job 3 1-3.

Hierna opende Job zijn mond en vervloekte zijn (geboorte)dag.
Job antwoordde en zei: Weg met de dag waarop ik werd geboren.
En de nacht die zei: 'een jongen werd ontvangen'.

Job 3 7

Ja, was die nacht maar onvruchtbaar gebleven,
geen kreet van vreugde had toen mogen klinken.

Job 3 11-13

Waarom ben ik niet gestorven bij de geboorte? Niet gestikt toen ik de moederschoot verliet?
Waarom hebben knieën mij ontvangen? Waarom borsten mij gezoogd?

Dan zou ik nu neer liggen, rust hebben, slapen, ongestoord.

Job 3 20-26

Waarom licht gegeven aan de ongelukkigen en leven aan verbitterde mensen?

Zij zien uit naar de dood, en hij wil niet komen, zij begeren hem meer dan een verborgen schat. Blij zouden ze zijn met hun einde, juichend belanden in het graf.

(Waarom leven gegeven) aan een mens wiens weg verborgen is, nu God hem rondom heeft ingesloten? Zuchten is mijn dagelijks brood, klagen het water dat ik te drinken krijg.

Wat ik het meest vrees komt op mij af, wat mij angst aanjaagt heeft mij getroffen; ik ken geen geluk, geen rust, geen vrede, enkel voortdurende onrust.

Job 7 16-21

Ik begeef het, ik kan niet eeuwig leven, laat me met rust, want mijn dagen zijn slechts een zucht.

Waarom een mens op laten groeien, met zoveel zorgen omringen en hem dan elke morgen controleren, uitproberen ieder ogenblik? Wanneer kijkt ge nou eens de andere kant op en geeft mij de kans mijn speeksel in te slikken? Als ik al zondig, wat schade heb ik u berokkend, cipier van de mensen? Waarom stelt gij mij tot uw doelwit? Ben ik u soms tot last? Waarom vergeeft gij mijn zonde niet en laat gij mijn fout niet passeren? Spoedig zal ik in het stof liggen en als gij mij dan zoekt, zal ik er niet meer zijn.

Overweging

Twijfel. Wij mensen twijfelen wat af. Of we dat rode of het blauwe bloesje zullen kopen, of we pasta of rijst zullen eten, of we zullen uitslapen of naar de kerk gaan. Over die twijfel, die dagelijkse twijfel van het niet kunnen kiezen tussen twee of meer alternatieven, over die twijfel gaat het vandaag niet.

Er is ook een meer intellectuele twijfel. Vele gelovigen kennen die twijfel. Wie heeft zich niet wel eens afgevraagd of God eigenlijk wel bestaat en of het geloof niet een groot schimmenspel, een prachtig verzinsel is? Toen ik mijn kinderen moest vertellen dat Sinterklaas niet bestaat, was ik bang dat ze in één moeite door ook God bij het oud vuil zouden zetten. Als Sinterklaas niet bestaat, waarom zou God dan wel bestaan? De grote Franse wiskundige en theoloog Blaise Pascal probeerde in een tijd van een opkomend atheïsme rationele argumenten aan te dragen voor het geloof in God. Pascal prijst mensen die serieus twijfelen en onderzoeken of God wel of niet bestaat. Pascal levert hun argumenten dat het verstandiger is om wel dan om niet in God te geloven. Maar ook over die twijfel – of God nu wel of niet bestaat – gaat het vandaag niet.

Want wij hebben onze ogen gericht op Job en zijn drie vrienden. Zeven dagen en zeven nachten hebben de vrienden Elifaz, Bildad en Sofar bij Job op de grond op de vuilnisbelt gezeten zonder een woord te zeggen; want ze zagen hoe groot zijn lijden was. En Job zelf was even sprakeloos.

Maar nu, nu begint Job te spreken en zijn woorden zijn één grote klacht; Job vervloekt de dag en de nacht waarop hij geboren werd. Hij kent geen geluk, geen rust, geen vrede. Hij vervloekt God nog net niet, maar beklagt zich wel hartstochtelijk tegenover God. Want hoe kan het dat hij, een rechtschapen mens, getroffen is door de ene ramp na de andere? Zijn enorme bezit aan kamelen, runderen en kleinvee gaat er helemaal aan, zijn vele knechten en zelfs zijn zonen en drie dochters, ze komen allemaal om. En zelf is hij overdekt van top tot teen met kwaadaardige zweren, hem rest een pijnlijk en smadelijk leven op de ashoop en vuilnisbelt van de stad.

Job barst los in een groot Waarom? Hij schreeuwt het uit: “Waarom een mens op laten groeien,

met zoveel zorgen omringen en hem dan elke morgen controleren, uitproberen op ieder ogenblik? .... Als ik al zondig, wat schade heb ik u berokkend, cipier van de mensen? Waarom stelt gij mij tot uw doelwit? Ben ik u soms tot last? Waarom vergeeft gij mijn zonde niet en laat mijn fout niet passeren? Spoedig zal ik in het stof liggen en als ge mij dan zoekt, zal ik er niet meer zijn.”

Waarom? Waarom krijgt een jonge moeder met drie kleine kinderen een fatale diagnose? Waarom krijgt een ouderpaar een zwaar gehandicapt kind? Waarom lijken sommige mensen alleen voor het ongeluk geboren en worden zij getroffen door ramp na ramp: werkloosheid, echtscheiding, een depressie? Waarom leiden miljoenen mensen in deze wereld zo'n armzalig en treurig bestaan?

In de jaren '80 van de vorige eeuw heb ik elf jaar lang in Midden-Amerika gewerkt als theologe, ook met groepen zeer arme vrouwen. Hun klacht klinkt mij nog in de oren: als God almachtig is, waarom moeten we dan zo lijden? Want niets bleef hun bespaard, oorlog, ziekte, aardbevingen en overstromingen, dood van man of kinderen, het dagelijks leven een bijna permanente strijd om te overleven. Als God bestaat, als God almachtig is, waarom moeten we dan zo lijden? Hier is, net als bij Job, geen sprake van twijfel of God wel of niet bestaat; hier is de twijfel hoe het in Godsnaam kan dat goede mensen, onschuldige mensen, rechtvaardige mensen, zo verschrikkelijk lijden en dat het lijkt of God niets doet. Zoals nu in Syrië, in Centraal-Afrika, in Noord-Korea, in krottenwijken of ziekenhuizen wereldwijd. Is dit mateloos lijden niet een aanslag op het geloof in een goede en genadige God?

Mensen hebben door de eeuwen heen steeds geprobeerd antwoorden op de vraag naar het waarom van het lijden te vinden. Een van de meest voorkomende en meest geliefde antwoorden is dat van de straf op de zonde. Zo sluiten ook de drie vrienden van Job aan bij deze traditionele leer van de orde: God straft zondaars, dus als je door lijden getroffen wordt, moet je wel gezondigd hebben. En ja, zelfs de meest vrome en heilige mensen hebben wel hier en daar een menselijk tekort, dus deze redenering lijkt op het eerste gezicht altijd sluitend. Maar Job laat zich door zijn vrienden niet in die hoek duwen. Hij houdt vol dat hij onschuldig is, en zelfs als dat niet het geval mocht zijn, dan rekent hij op de goedheid en genade van God. Dus waarom toch zijn lijden?

Vele mensen haasten zich ook om duidelijk te maken dat het meeste lijden een menselijke oorzaak heeft, oorlogen, geweld, armoede, het gaat hier vaak niet om noodlot, maar om gevolgen van bewust beleid, van keuzes van mensen; zelfs natuurrampen hadden vaak voorkomen kunnen worden als wij mensen zorgvuldiger met de schepping zouden zijn omgegaan. We kunnen God dus lang niet alle leed en lijden in de schoenen schuiven....

Maar toch, er blijft lijden dat niet door mensen veroorzaakt wordt, of lijkt te worden. Dat is de grote vraag van het boek Job: hoe te spreken over God in het lijden; of nog scherper in de woorden van de Peruaanse bevrijdingstheoloog Gustavo Gutiérrez: hoe te spreken over God *vanuit het lijden van de onschuldige*.

Vanuit zijn twijfel, zijn waarom, is Job op zoek naar een antwoord. Hij wil begrijpen, maar kan helemaal niet uit de voeten met de antwoorden van zijn vrienden. Want hij is onschuldig, hij heeft niets misdaan, zo houdt hij vol. Job probeert te begrijpen; dat wil eigenlijk zeggen; hij ontwikkelt een nieuwe theologie. Juist in zijn lijden komt hij tot andere inzichten dan de vrienden die van buiten af, van een afstand, ondanks hun ogenschijnlijke betrokkenheid, met een zekere distantie kunnen nadenken over de vraag van het lijden. Job niet, Job zit er middenin. Hij komt zo tot een heel andere manier van theologie bedrijven dan de vrienden, minder theoretisch en minder abstract; bij Job klinkt de concrete context, de werkelijkheid van het lijden, in alles door.

Uiteindelijk zal Job uitkomen bij de taal van het gebed, en bij de taal van de profetie en mystiek. Hij zal erkennen dat God onnoembaar groot is, onnavolgbaar voor een menskind, hij zal oog krijgen

voor anderen, voor het lijden van anderen, en hij zal oog krijgen voor de Ander. Maar zo ver is het nog niet.

Hier is een mens die het niet kan verkroppen dat God afwezig lijkt, dat God niet ingrijpt als het kwaad goede mensen treft, zoals rabbijn Harold Kushner het verwoordt. Kushner weet ook dat er geen gemakkelijke, pasklare antwoorden zijn, dat alle religies worstelen met de vraag, dat uiteindelijk ieder mens hier zijn eigen zin, haar eigen betekenis moet vinden. De Nicaraguaanse vrouwen vonden het antwoord vaak in de ervaring van Gods nabijheid, ondanks alles, midden in de oorlog; zij zagen vaak een almachtige God. De Duitse predikant en theoloog Dietrich Bonhoeffer dichtte vanuit zijn dodencel in juli 1944 dat alle mensen in hun nood zich tot God wenden om hulp en redding, maar dat christenen naast God staan in zijn lijden; Bonhoeffer beseftte dat alleen een lijdende God kan helpen.

God, hoe en wie dan ook, laat zich vinden. Kennelijk is God soms, even, onnavolgbaar, nabij, juist in het lijden, zoals ook Oosterhuis dicht:

Uit de diepte, jou vergeten, roep ik jou.
Dorstig, doodop roep ik jou.
Vurig was je vastbesloten toen je mij maakte
Toen was je jij. Ben je nog zo?
Wil je opnieuw iets beginnen met mij?
Jij die tot hiertoe hebt volgehouden dat het onmogelijke mogelijk is.

Voorbeden

Job twijfelt aan de zin van zijn leven maar richt zijn klacht niet tot God.

Job vertrouwt er op dat het lijden niet van God komt.

Laten wij ons openstellen voor dat vertrouwen in donkere dagen van ons leven. God wil het lijden niet maar kan en wil ons tot steun zijn in ons lijden. Daar niet aan twifelen en op durven vertrouwen daar bidden wij voor vandaag.

Zoals de vrienden Job ondersteunden in zijn lijden door hun aanwezigheid zo ook hebben wij de opdracht ons open te stellen voor het lijden van anderen om ons heen en hen te steunen.

Wij zongen zo juist 'Keer je hart tot mij', een smeekbede aan God voor onszelf maar laten wij ook in de geest van God ons hart keren naar allen in onze omgeving die hulp en liefde nodig hebben.

Woorden bij Breken en delen

Deze God, groter dan ons hart, die ons zag eer wij werden geboren,
deze God kwam ons nabij in de mens Jezus van Nazareth;
die leefde onder de mensen en hun leerde te delen,
die brood brak en wijn rondgaf tot iedereen verzadigd was;
maar die gekruisigd werd en zich vol twijfel afvroeg:
Mijn God, mijn God, waarom heb je mij verlaten?

Zijn liefde bleek sterker dan de dood
en wij volgen hem na wanneer we ook vandaag brood en wijn delen
als *teken van liefde en hoop*, tegen de klippen van de twijfel op.

Weet je dan genodigd en welkom!

Zegen

Voor wie zich afvraagt waar God is:

Dat hij God mag ontmoeten

Voor wie twijfelt aan Gods trouw:

Dat zij God mag ervaren

Voor wie de weg zwaar en moeilijk is:

Dat God nabij zal zijn

Voor ons allen hier bijeen:

**Dat wij ons gezegend weten
en elkaar en anderen op ons pad
tot zegen mogen zijn.**

Amen